

EDUCAȚIE PENTRU DREPTURILE OMULUI – DRUMUL SPRE DEMNITATE UMANĂ ȘI LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE

Drd. Ana-Maria OLOGEANU

Facultatea de Științe Politice – Universitatea din București

Profesor Școala Româno-Finlandeză, București

anamaria.ologeanu@gmail.com

Abstract: Education for Human Rights - The Path to Human Dignity and Fundamental Freedoms

Human rights represent a topic of major interest which has aroused controversies between different countries of the world, but which, through the mechanisms and instruments used, have ensured the protection and respect of human rights and fundamental freedoms. Despite the existing deficiencies in implementing human rights law, despite the fact that discrimination in all its forms is still present and many of the stated rights are not respected, human rights are the essential elements, indispensable for the defense of human personality against all forms of tyranny. We must not lose sight of the social and political context that led to the emergence of international bodies, nor the fact that, as Montgomery noted, human rights should be a permanent topic of debate in order to ensure respect for human dignity. An important impediment in the application of the laws adopted at the level of the two major international organizations - the United Nations and the European Union - is the lack of communication between international norms and local realities for reasons related to ignorance, indifference, carelessness and lack of education in this field. Therefore, in order to ensure full absorption of international provisions within each partner state, an important investment in the field of human rights education is required to be carried out both in the formal and non-formal frameworks, to generate knowledge, empowerment and reactions to the violation of any fundamental right. Ultimately, the main goal is to respect the dignity and integrity of the human being.

Keywords: Human rights, education, fundamental freedoms, law, international instruments for human rights

Introducere

Ascensiunea și transformările suferite de legile care reglementează drepturile fundamentale ale omului reprezintă realizări incontestabile care au garantat drepturi egale tuturor oamenilor inclusiv diferitelor categorii sociale considerate vulnerabile.

Drepturile omului a reprezentat și continuă să reprezinte un subiect aprins de discuție în contextul diversității culturale și al globalizării, al schimbărilor survenite la nivel social, economic și politic ce au generat diverse măsuri legislative întreprinse în cadrul comunității europene și nu numai. Acestea constituie, de asemenea, elementul central care permite dezvoltarea unei moralități internaționale fiind, din perspectiva teoriei morale și legale, drepturi pe care o persoană le posedă în calitate sa de ființă umană indiferent de clasă, rasă, cultură sau sex. Prin urmare, ele trebuie să aibă un caracter universal. De asemenea, ele sunt deținute nu în virtutea unui statut special sau a unei virtuți anume, ci prin simplul fapt de a fi o ființă umană. În acest context Bunch notează: „Conceptul drepturilor omului reprezintă una dintre puținele viziuni morale care poate fi impusă în plan internațional. (...) În plus, este unul dintre puținele concepte care vorbește despre nevoia de activism transnațional și despre preocuparea pentru viața oamenilor la nivel global.”¹

Focalizarea masivă pe grupurile vulnerabile a dus la organizarea diferitelor convenții și dezvoltarea de legislație specifică și de mecanisme necesare pentru garantarea de drepturi egale tuturor, indiferent de clasă socială, de religie, de sex sau de etnie. Astfel, o analiză a conținutului drepturilor omului de astăzi evidențiază valorile și preocupări civile și politice, economice, sociale și culturale, precum și drepturi izvorâte din nevoia stringentă de colaborare globală cu scopul ultim al supraviețuirii.

Și totuși, în ciuda tuturor măsurilor adoptate la nivelul organelor internaționale în vederea ratificării tratatelor, a implementării și a monitorizării acestora, există inadvertențe în ceea ce privește armonizarea acestora cu realitățile locale din fiecare țară membră a Uniunii Europene. Se poate vorbi de cauze variate care duc la apariția acestui fenomen des întâlnit, în special în țările est-europene, inclusiv în România, printre care menționăm lipsa educației în ceea ce privește drepturile omului, credința potrivit căreia drepturile omului nu reprezintă decât

1 Charlotte Bunch, “Women’s Rights as Human Rights: Toward a Re-Vision of Human Rights,” *Human Rights Quarterly* 12, no. 4 (1990): 486–98.

niște interese obscure ale unui grup sau ale altuia, fiind lipsite de valoare legală, lipsa de conștientizare a importanței drepturilor umane pentru fiecare individ în parte etc.

Este educația pentru drepturile omului răspunsul pentru eliminarea prăpastiei dintre normele internaționale și realitățile locale? Pentru a răspunde la această întrebare, ne vom concentra, în prima parte a articolului, pe prezentarea principalelor sisteme internaționale create pentru protejarea eficientă a libertăților fundamentale. A doua parte a articolului va ilustra rolul pe care educația pentru drepturile omului îl poate avea în viața tinerilor generând cunoaștere, conștientizare, schimbare și cooperare. Vor fi prezentate programe derulate la nivel local cu scopul promovării educației pentru drepturile omului în cadrul formal al școlii. În concluzie vor fi prezentate argumente care să ofere răspuns întrebării inițiale precum și nevoia acută pentru derularea de noi programe de cercetare în domeniul drepturilor omului și al educației.

Sisteme internaționale pentru protejarea drepturilor omului

Interesul pentru drepturile omului a apărut ca reacție la „inumanitatea omului față de om”² din timpul Celui de-al Doilea Război Mondial care a culminat cu uciderea a șase milioane de evrei, a altor minorități religioase și a disidenților politici. În urma Procesului de la Nurenberg, Națiunile Unite elaborează Declarația Universală a Drepturilor Omului ce presupune respectarea drepturilor civile, politice, sociale, economice și culturale. Tot în acest cadru ia naștere Convenția Europeană a Drepturilor Omului și mecanismul legal pentru implementarea acesteia ca răspuns la atrocitățile comise de ideologia fascistă și, în plus, ca protecție a democrației țărilor vest-europene împotriva amenințării reprezentată de ideologia comunistă de dominație a proletariatului, de reducere a valorii individului și de împrumțurire totală a statului.

Montgomery, în „Drepturile omului & demnitatea umană” definește drepturile omului urmărind o clasificare conceptuală, pe parcursul a „trei generații”.³ Astfel, autorul prezintă drepturile din prima generație ca fiind drepturi create în jurul conceptului de *libertate*, în această categorie

2 John Warwick Montgomery, *Drepturile Omului & Demnitatea Umană* (Oradea: Editura Cartea Creștină, 2004) p. 18.

3 John Warwick Montgomery.

fiind cuprinse drepturile și libertățile civile și politice. A doua generație cuprinde drepturi definite de *egalitatea socială* și face referire la drepturile economice, sociale și culturale. Iar cea de-a treia generație de drepturi s-a conturat în jurul conceptului de *solidaritate*. Montgomery notează faptul că drepturile omului din cea de-a treia generație au caracter recent și imprecis. Ele sunt în continuă schimbare, mereu deschise pentru a-și lărgi sfera de acoperire și demonstrează tot mai pronunțat expansiunea procesului de globalizare.

Dezvoltarea sistemului instituționalizat cu scopul protejării și a promovării drepturilor omului a însemnat crearea de mecanisme legale sub forma instrumentelor internaționale și a diferitelor organisme judiciare aflate sub patronatul diverselor organizații internaționale. Astfel, sub umbrela Organizației Națiunilor Unite regăsim Declarația Universală a Drepturilor Omului, Acordul internațional asupra drepturilor civile și politice, Acordul internațional asupra drepturilor economice, sociale și culturale, Comisia pentru Drepturile Omului, Convenția pentru Prevenirea și Pedepsirea Genocidului, Convenția Internațională pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Rasială, Convenția Internațională pentru Suprimarea și Pedepsirea Apartheidului, UNESCO, Organizația Internațională a Muncii și Înaltul Comisariat pentru Refugiați.

În paralel cu Organizația Națiunilor Unite a luat naștere sistemul european care dispune de un mecanism superior și sofisticat de protejare a drepturilor omului cu sediul la Strasbourg și de un tribunal care poate judeca diferite cazuri din cadrul statelor care au ratificat Convenția Europeană pentru Drepturile Omului din 1950, acestea având obligația de a aplica hotărârile tribunalului. Montgomery notează: „sistemul european pentru protecția drepturilor omului este cel mai bun sistem instituit până în prezent de vreo organizație internațională (...) la baza cărui succes stau valorile comune ale statelor europene – toate derivându-și sistemele legale în ultimă instanță din clasicul Cod creștin al lui Iustinian (...)”⁴

Prin urmare, Uniunea Europeană joacă un rol activ în monitorizarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului prin intermediul Curții Europene pentru Drepturile Omului. În cadrul Tratatului de la Lisabona din 2009 puterea juridică a Uniunii crește considerabil și beneficiază de toate instrumentele necesare pentru implementarea de legi în acord direct cu drepturile fundamentale ale omului. În noul context

4 John Warwick Montgomery.

creat de Uniunea Europeană statele cu tradiție în respectarea și protejarea drepturilor constituționale fundamentale au reformat structura propriilor autorități de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională – în vederea monitorizării implementării obligațiilor impuse de tratatele pentru drepturile omului. În plus, tribunalele sunt responsabile pentru oferirea de compensații victimelor ale căror drepturi au fost încălcate.

Cu toate acestea, legile create de mecanismele europene pentru a apăra drepturile fundamentale ale omului nu sunt, de fiecare dată, conforme legilor naționale specifice unui stat membru. Prin urmare, obligațiile stipulate în tratatele și convențiile menționate anterior nu sunt puse în aplicare, iar, în ciuda faptului că acest „cadru legal al drepturilor omului continuă să se extindă, iar statele ratifică tratate, prăpastia dintre normele internaționale, pe de o parte, și realitățile locale, pe de altă parte, experimentează aceeași expansiune.”⁵

Diferitele studii⁶ și materiale curriculare⁷ dezvoltate de diferite organizații locale și internaționale (inclusiv ONU) atrag atenția asupra faptului că, pentru diminuarea decalajului de absorbție a legilor europene în cadrul legislației locale, este nevoie de cunoașterea mecanismelor internaționale, de conștientizarea drepturilor și a îndatoririlor și de asimilare în ethosul național. Cu alte cuvinte, de educație pentru drepturile omului.

Educație pentru drepturile omului

Convențiile și acordurile ce vizează drepturile omului și protejarea grupurilor vulnerabile sunt adevărate valori ce nu trebuie subestimate, ci împărtășite, conștientizate și respectate întrucât ele oferă protecție,

5 Axel Marx, Nicolas Hachez, Katrien Meuwissen, Pierre Schmitt, Jakub Jaraczewski, Tamara N. Lewis, Kolja Raube, Joanna Roszak, Klaus Starl, Dolores Morondo Taramundi, Anna-Kaisa Tuovinen, Amy Weatherburn, “Localizing Fundamental Rights in the European Union: What Is the Role of Local and Regional Authorities, and How to Strengthen It?,” *Journal of Human Rights Practice* 7, no. 2 (iulie 2015): 247–71, p. 248.

6 Vezi Alison E. C. Struthers, “The Underdeveloped Transformative Potential of Human Rights Education: English Primary Education as a Case Study,” *Journal of Human Rights Practice* 9, no. 1 (February 2017): 68–84.

7 Națiunile Unite împreună cu UNESCO au publicat în 2012 a doua etapă planul de acțiune pentru perioada 2010 – 2014 a unui program de includere a educației pentru drepturile omului în cadrul sistemului educațional superior, la nivelul administrațiilor locale și al pregătirii militare. Pentru mai multe detalii vezi: “World Programme for Human Rights Education” (United Nations Human Rights, 2012). De asemenea, vezi: Patricia Bander, Ellie Keen, Marie-Laure Lemineur, *Educație Pentru Drepturile Omului, Manual Pentru Tineri* (Strasbourg Cedex: Editura Consiliului Europei, 2002).

siguranță și un cadru legislativ în care valoarea fiecărei persoane este prețuită. Pentru realizarea acestui obiectiv, simpla recunoaștere juridică nu este suficientă. Conștientizarea trebuie să pătrundă la un nivel mult mai profund în cadrul societății. Cu alte cuvinte, drepturile omului trebuie să ajungă la fiecare cetățean al Uniunii Europene prin intermediul educației.

Educația reprezintă atât instrumentul central prin care drepturile omului pot fi respectate, cât și un drept în sine care, așa cum menționează Tomasevski, „poate să dezvolte toate drepturile și libertățile atunci când este garantată, dar să le pericliteze pe toate atunci când este încălcată”.⁸

Cum definim educația pentru drepturile omului?

Această dimensiune a educației vizează oferirea pregătirii și a informațiilor necesare pentru dezvoltarea unei culturi a drepturilor omului. Astfel, educația pentru drepturile omului nu presupune doar prezentarea la nivel informațional a mecanismelor care au generat și susțin sistemele internaționale, ci generarea de atitudini și valori specifice pentru promovarea, aplicarea și susținerea drepturilor omului în viața cotidiană.⁹

Educația pentru drepturile omului este, de asemenea, „procesul de învățare care duce la dezvoltarea cunoștințelor, a abilităților și a valorilor cu scopul construirii unei culturi universale a drepturilor omului. Educația va transfera elevii din zona simplă a cunoașterii drepturilor omului în cea a examinării propriilor experiențe din perspectiva acestora și a încorporării noilor concepte în propriile procese de luare a deciziilor.”¹⁰ Cu alte cuvinte, această ramură a educației este cea care împuternicește oamenii să construiască o societate în care egalitatea și demnitatea umană sunt promovate și respectate.

Tibbitts atrage atenția asupra faptului că a educa un individ în ceea ce înseamnă drepturile omului nu se rezumă doar la valorizarea și respectarea acestora, ci educația în această direcție presupune acțiune, recunoașterea propriilor prejudecăți, acceptarea diferențelor și asumarea responsabilității de a-i apăra pe ceilalți. Autoarea sintetizează trei modele educaționale pentru a crea cadrul necesar înțelegerii practicii educaționale contemporane a drepturilor omului. Primul model propus este *cel al valorilor și al conștientizării* care urmărește transmiterea informațiilor de

8 K. Tomasevski, *Education Denied: Costs and Remedies* (Zed Books, 2003), p.7.

9 “World Programme for Human Rights Education.”

10 “What Is Human Rights Education?” https://www.theadvocatesforhumanrights.org/what_is_human_rights_education, *The Advocates for Human Rights* (blog), accesat pe 10 August 2019.

bază legate de tematica drepturilor omului și susținerea integrării acestora în cadrul valorilor publice. Aplicabilitatea acestui model este vizibilă în cadrul orelor de Cultură civică din clasele primare sau a orelor de Educație pentru societate și Istorie din clasele gimnaziale unde programa școlară îmbină teme din sfera de interes a elevilor cu cele din sfera drepturilor omului. Scopul utilizării acestei strategii pedagogice este acela de a stârni interesul elevului care va dezvolta abilități de gândire critică precum și de analiză a diferitelor probleme din sfera politică.

Responsabilitatea se află în centrul celui de-al doilea model educațional propus de Tibbitts care se adresează, în special, persoanelor care interacționează în mod direct cu drepturile omului prin intermediul rolurilor profesionale și ale căror responsabilități presupun monitorizare pentru respectarea acestor drepturi și oferirea de protecție persoanelor din diferite categorii vulnerabile. Acest model așază educația pe un nivel superior ce presupune cunoașterea în profunzime a mecanismelor și a legilor de protecție a drepturilor omului pentru promovarea respectului pentru demnitatea umană. Printre categoriile de persoane care utilizează acest model educațional menționăm ofițeri de poliție, ofițeri din cadrul armatei, avocați, procurori, judecători, funcționari din cadrul serviciului social, jurnaliști și alți reprezentanți media.

Modelul transformațional reprezintă cea de-a treia strategie educațională elaborată de autoare și se adresează fiecărui individ din dorința de a-l „pregăti să recunoască abuzurile asupra drepturilor omului și de a-l împuternici să le prevină.”¹¹ Lundy, Orr și Shier notează faptul că sistemul drepturilor omului din cadrul Națiunilor Unite a investit suport susținut pentru asigurarea respectării normelor și valorilor universale (printre care menționăm și educația), acestea fiind, potrivit autorilor, singurele cu caracter socio-economic ce au fost incluse în Declarația Universală a Drepturilor Omului beneficiind de o descriere adecvată în cadrul Articolului 13. Adaptări ale acestuia apar în cadrul Convenției pentru Eliminarea Discriminării Rasiale și în Convenția pentru Eliminarea Tuturor Formelor de Discriminare Împotriva Femeilor.¹²

11 Felisa Tibbitts, “Understanding What We Do: Emerging Models for Human Rights Education,” *International Review of Education* 48, no. 3–4 (n.d.): 159–71, p. 166.

12 Laura Lundy, Karen Orr, Harry Shier, “Children’s Education Rights. Global Perspectives,” in *Handbook of Children’s Rights: Global and Multidisciplinary Perspectives*, ed. Martin D. Ruck, Michele Peterson-Badali, Michael Freeman (Abingdon: Routledge, 2017), p. 365.

Prin urmare, se conturează necesitatea oferirii unui plan global în ceea ce privește promovarea educației pentru drepturile omului cu scopul conștientizării valorii intrinseci și a importanței acesteia atât pentru viitorul copiilor, cât și pentru contribuția fiecărui individ în cadrul societății și a lumii în care trăiește. Cu alte cuvinte investiția pe care sistemele internaționale o fac în fiecare țară în parte este una de lungă durată întrucât educația, în general, și educația pentru drepturile omului, în particular, reprezintă un proces care se desfășoară pe tot parcursul vieții prin care fiecare persoană expusă acumulează cunoștințe, dezvoltă abilități și își însușește valori și comportamente prin care drepturile omului sunt promovate și susținute. Scopul final este protejarea demnității omului și crearea de societăți în care acestea sunt prețuite și respectate.

Includerea educației pentru drepturile omului în programele de studiu ale elevilor și ale studenților din țările lumii reprezintă o necesitate și un obiectiv în sine pentru Națiunile Unite, așa cum apare în Declarația Universală a Drepturilor Omului:¹³ „Educația va fi direcționată către dezvoltarea holistică a personalității umane și către consolidarea respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale. Va promova înțelegere, toleranță și prietenie între națiuni, grupuri rasiale sau religioase și va favoriza activitățile Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.”¹⁴

Articolul 29 vorbește explicit despre obligația fiecărei țări de a-i învăța pe copiii norme și valori morale pentru a dezvolta și încuraja respectul față de limba, identitatea și valorile culturale proprii, dar și ale celorlalte națiuni. Aceste norme vor fi reafirmate în cadrul Declarației de la Viena și a Programului de Acțiune din 1993 astfel:

„Statele trebuie să lupte pentru eradicarea analfabetismului și trebuie să direcționeze educația către dezvoltarea deplină a personalității umane și consolidarea respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale. Conferința Internațională pentru Drepturile Omului solicită tuturor statelor și instituțiilor să includă drepturile omului, legea

13 Declarația Universală a Drepturilor Omului este un document istoric care a fost adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pe 10 decembrie 1948, fiind constituită din treizeci de articole în care sunt descrise și elaborate drepturi ale omului cuprinse în diferite tratate internaționale, instrumente regionale ale drepturilor omului, constituții naționale și în alte legi. Vezi: “Declarația Universală a Drepturilor Omului,” n.d., <https://web.archive.org/web/20141208080853/http://www.un.org/Overview/rights.html>.

14 “Declarația Universală a Drepturilor Omului,” Articolul 26.2, n.d., <https://web.archive.org/web/20141208080853/http://www.un.org/Overview/rights.html>, accesat pe 10 august 2019.

asistenței umanitare, democrația și autoritatea legislativă în Curriculumul tuturor instituțiilor de învățământ prin activități cu caracter formal sau non-formal. Educația pentru drepturile omului ar trebui să includă teme despre pace, democrație, dezvoltare și justiție socială așa cum sunt enunțate în instrumentele internaționale și regionale despre drepturile omului, pentru a ajunge la o înțelegere și o conștientizare unitară care să întărească dedicarea universală față de drepturile omului.”¹⁵

În urma acestor evenimente majore a fost inițiat Programul Internațional de Educație pentru Drepturile Omului în scopul accentuării nevoii stringente pentru transmiterea unei viziuni clare, explicite și profunde asupra drepturilor omului către tinerii fiecărui stat.

În România, în baza Legii nr. 9/1991 a fost înființat Institutul Român Pentru Drepturile Omului ca „organism independent, cu personalitate juridică, (...) acționând ca o interfață, ca o solidă punte de legătură între instituțiile statului și societatea civilă.”¹⁶ În cadrul Institutului s-au derulat programe de formare pentru persoanele care interacționează în mod direct cu legislația specifică urmărind, *inter alia*, promovarea educației pentru drepturile omului, formarea profesorilor din mediul universitar și preuniversitar, educarea tinerilor și a adulților din cadrul învățământului, a administrației publice, juridice și din cadrul altor domenii care vizează grupurile vulnerabile.

În acest scop au fost realizate cursuri de formare, conferințe, cursuri școlare, mese rotunde, seminarii. Printre acestea amintim: „Olimpiada de educație și cultură civică”, „Democrație și toleranță”, Olimpiada Națională de științe socio-umane, „Educație pentru drepturile omului și ale copilului” etc. Activitățile didactice cu caracter formal sau non-formal au fost organizate de Institutul Român pentru Drepturile Omului în colaborare cu diferite instituții locale sau organizații naționale și internaționale ca Ministerul Educației Cercetării Tineretului și Sportului, Catedra UNESCO pentru drepturile omului, democrație, pace și toleranță, Asociația pentru Națiunile Unite din România, Casa Corpului Didactic din diferite orașe ale țării.

15 United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, “Declarația de La Viena Și Programul de Acțiune, Secțiunea 2, Paragrafele 79, 80” n.d., <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>, accesat pe 10 august 2019.

16 “Raport de Activitate al Institutului Român Pentru Drepturile Omului,” n.d., http://irdo.ro/irdo/pdf/163_ro.pdf, accesat pe 10 august 2019.

Concluzie

Drepturile omului reprezintă o temă de interes major care a stârnit, de-a lungul timpului, polemici aprinse între marile puteri ale lumii, dar care, prin mecanismele și instrumentele utilizate au asigurat protecția și respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului.

În ciuda deficiențelor existente în implementarea prevederilor drepturilor omului în țările partenere, în ciuda faptului că discriminarea sub toate formele ei este încă prezentă și multe dintre drepturile enunțate nu sunt respectate, drepturile omului reprezintă elementele esențiale, indispensabile pentru apărarea personalității umane împotriva tuturor formelor de tiranie. Nu trebuie să pierdem din vedere contextul social și politic care a dus la apariția organismelor internaționale și nici faptul că, așa cum menționa Montgomery, drepturile omului ar trebui să fie un subiect permanent de dezbatere cu scopul asigurării respectării demnității umane.

Un impediment important în aplicarea legilor adoptate la nivelul celor două mari organizații internaționale – Organizația Națiunilor Unite și Uniunea Europeană – îl reprezintă lipsa de armonizare între normele internaționale și realitățile locale din motive ce țin de ignoranță, indiferență, nepăsare și lipsă de educație în acest domeniu.

Prin urmare, pentru a se asigura absorbția deplină a prevederilor internaționale în cadrul fiecărui stat partener, este necesară o investiție importantă în domeniul educației pentru drepturile omului care să se realizeze atât în cadrul formal, cât și în cel non-formal, care să genereze cunoaștere, împuternicire și reacții în fața încălcării oricărui drept fundamental. Până la urmă, scopul final este respectarea demnității și integrității ființei umane.

Bibliografie

- ✦ Alison E. C. Struthers. "The Underdeveloped Transformative Potential of Human Rights Education: English Primary Education as a Case Study." *Journal of Human Rights Practice* 9, no. 1 (February 2017): 68–84.
- ✦ Axel Marx, Nicolas Hachez, Katrien Meuwissen, Pierre Schmitt, Jakub Jaraczewski, Tamara N. Lewis, Kolja Raube, Joanna Roszak, Klaus Starl, Dolores Morondo Taramundi, Anna-Kaisa Tuovinen, Amy Weatherburn. "Localizing Fundamental Rights in the European Union: What Is the Role of Local and Regional Authorities, and How

- to Strengthen It?” *Journal of Human Rights Practice* 7, no. 2 (iulie 2015): 247–71.
- ✦ Charlotte Bunch. “Women’s Rights as Human Rights: Toward a Revision of Human Rights.” *Human Rights Quarterly* 12, no. 4 (1990): 486–98.
 - ✦ “Declarația Universală a Drepturilor Omului,” n.d. <https://web.archive.org/web/20141208080853/http://www.un.org/Overview/rights.html>.
 - ✦ Felisa Tibbitts. “Understanding What We Do: Emerging Models for Human Rights Education.” *International Review of Education* 48, no. 3–4 (n.d.): 159–71.
 - ✦ John Warwick Montgomery. *Drepturile Omului & Demnitatea Umană*. Oradea: Editura Cartea Creștină, 2004.
 - ✦ K. Tomasevski. *Education Denied: Costs and Remedies*. Zed Books, 2003.
 - ✦ Laura Lundy, Karen Orr, Harry Shier. “Children’s Education Rights. Global Perspectives.” In *Handbook of Children’s Rights: Global and Multidisciplinary Perspectives*, edited by Martin D. Ruck, Michele Peterson-Badali, Michael Freeman. Abingdon: Routledge, 2017.
 - ✦ Patricia Bander, Ellie Keen, Marie-Laure Lemineur. *Educație Pentru Drepturile Omului, Manual Pentru Tineri*. Strasbourg Cedex: Editura Consiliului Europei, 2002.
 - ✦ “Raport de Activitate al Institutului Român Pentru Drepturile Omului,” n.d. /http://irdo.ro/irdo/pdf/163_ro.pdf.
 - ✦ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. “Declarația de La Viena Și Programul de Acțiune,” n.d. <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx>.
 - ✦ “What Is Human Rights Education?” https://www.theadvocatesforhumanrights.org/what_is_human_rights_education. *The Advocates for Human Rights* (blog), August 10, 2019.
 - ✦ “World Programme for Human Rights Education.” United Nations Human Rights, 2012.